

Less but better

Het is geen geheim dat hoofd design Jonathan Ive voor het ontwerp van veel van de succesvolle Apple-producten wel heel goed heeft gekeken naar de erfenis van Braun. Industrieel ontwerper Dieter Rams zwaaide 40 jaar lang de scepter bij de Duitse elektronikagigant. Het Designmuseum in Londen start in november een enorme overzichtstentoonstelling van zijn werk. Een straf lesje in sober, verstandig maar origineel vormgeven.

Tekst Annemiek van Grondel

'Good design is as little design as possible'
[Dieter Rams]

Less is more en *Form follows function*: twee van de beroemdste designprincipes aller tijden. Het eerste motto, bedacht door de Duitse architect Peter Behrens, werd later geclaimd door een van zijn vroegere werknemers, architect en interieurontwerper Mies van Der Rohe. Het minimalistische principe stond voor eenvoud en helderheid met genoeg ruimte om te ademen en kreeg aanhangers in diverse disciplines, van design, architectuur en kunst tot literatuur en muziek.

De door de Amerikaanse beeldhouwer Horatio Greenough gedane uitspraak 'form follows function' werd in 1896 gepopulariseerd door architect en landgenoot Louis Sullivan, de *godfather* van het modernisme. Zijn revolutionaire statement werd in de eerste helft van de twintigste eeuw gepropageerd door Bauhaus-ontwerpers zoals Mies van der Rohe, Marcel Breuer, Le Corbusier en J.J.P. Oud, die experimenteerden met industriële materialen als metalen buizen, staal en glas voor de productie van gebouwen en gebruiksvoorwerpen.

Iemand die in de jaren vijftig van de vorige eeuw de ontwerpgeboden naar een hoger plan tilde, is de industrieel ontwerper Dieter Rams. Zijn credo luidt: *less but better*. De op 20 mei 1932 in Wiesbaden geboren Rams is het prototype van een architect, meubelmaker en productontwerper met een rotsvast geloof in eigen kunnen. Uitge-

sproken, innovatief, volhardend. Een man die het naadje van de kous wilde weten en de lef had voortdurend nieuwe dingen te proberen.

Ultrarevolutionair én überperfectionistisch; een zeer gevaarlijke of uiterst succesvolle combinatie. Rams bezat de gave om zijn kinderlijke nieuwsgierigheid, ambachtelijke scholing, technische kennis en creatieve kwaliteiten te combineren met een onberispelijk oog voor detail en een niet aflatende *Sturm und Drang*. Met als doel: innovatieve producten creëren die zo praktisch, duurzaam en gebruiksvriendelijk mogelijk dienen te zijn. Met een heldere grafische taal, een lichtheid van vorm, in aluminium, hout en vernieuwende kunststoffen. Veel van de producten die Rams ontwierp voor Braun gelden nu als iconen van twintigste-eeuws productdesign. De TG 1000 taperecorder (1970), de ET22 rekenmachine (1973), de cilindrische T2 sigarettenaansteker (1968), het Studio 1000 hifysysteem (1965) en de T3 zakradio (1958) zijn absolute klassiekers en golden in hun tijd als revolutionair.

Braun

Leven en werk van Rams lijken een doordacht, zorgvuldig geconstrueerd masterplan. De kiem wordt gelegd door zijn grootvader, een timmerman, die in zijn werkplaats de kleine Rams de grondbegin-

selen van diverse constructietechnieken bijbrengt. Al op zijn vijftiende volgt hij een studie architectuur en binnenhuisarchitectuur aan de Werkkunstschule in Wiesbaden. In die tijd ziet hij kans daarnaast een practicum meubelmaken af te ronden. Na zijn afstuderen in 1953 aan de Werkkunstschule werkt Rams bij architectenbureau Otto Apel in Frankfurt am Main, verbonden aan het Amerikaanse Skidmore, Owings & Merrill.

Het jaar 1955 markeert een belangrijke stap in zijn carrière, als hij bij Braun een functie krijgt als architect en interieurontwerper. De gerenommeerde firma is na de dood van oprichter Max Braun overgenomen door zijn zoons Artur en Erwin. Ingegeven door hun bewondering voor Bauhaus

ontwikkelen zij, in een tijd waarin de technologische ontwikkelingen in een stroomversnelling zijn gekomen, een designgeoriënteerde herpositionering. De Hochschule für Gestaltung in Ulm krijgt de opdracht radioapparatuur en fonografen voor Braun te herontwerpen en een designteam samen te stellen. Daartoe behoort ook Rams. Het succes van de sobere, gestroomlijnde, functionalistische ontwerpen, gebaseerd op een praktisch bruikbaar en geometrisch eenvoudig designprincipe, leidt tot oprichting van een interne ontwerpafdeling bij Braun.

De Phonosuper SK4 (1955), een combinatie van een platenspeler en een radio, is een van Rams' eerste ontwerpen voor Braun, in samenwerking met Hans Gugelot, de designschooldirecteur uit Ulm en een

Dieter Rams' Tien Principes van goed design →

1. Goed design is innovatief

(Kopiëren is uit den boze)

2. Een goed ontwerp maakt een product handzaam

(Gebruikersvriendelijkheid staat voorop.)

3. Goed design is esthetisch

(Smaken mogen hierin verschillen, maar duidelijk is dat onesthetische producten ergernis en verwarring opwekken, dus ook de gebruikswaarde ondermijnen.)

4. Goed design helpt ons het product te doorgronden

(Het ontwerp moet een product laten 'spreken', dus niet onnodig ingewikkeld zijn.)

5. Goed design is onopvallend

(Vermijd decoratieve elementen, ontwerp neutraal, zodat het ruimte laat voor de

zelfexpressie van de gebruiker.)

6. Een goed ontwerp is integer

(Beïnvloeding en manipulatie van consumenten door niet waar te maken claims is *not done*.)

7. Goed design is duurzaam

(Vermijd verspilling: geen eendagsvliegen voor de wegwerpmaatschappij, maar duurzaam ontworpen producten.)

8. Goed design is tot in de puntjes doordacht

(Ontwerp met aandacht voor details, ten dienste van het product en de functionaliteit.)

9. Een goed ontwerp houdt rekening met het milieu

(Verstandig gebruik van materialen.)

10. Een goed ontwerp straalt zo min mogelijk design uit

(Geen poespas. Houd het puur.)

18 november – 07 maart 2010 Less and More – The Design Ethos of Dieter Rams. Design Museum, 28 Shad Thames, London SE1 2YD. Openingstijden: dagelijks (behalve op 25 en 26 december) van 10.00 uur tot 17.45 uur. www.designmuseum.org

vurig pleitbezorger van het form follows function-principe. In plaats van dat de tot dan toe gebruikelijke geluidsapparatuur is verborgen in een houten omhulsel om detonerend met de rest van de woonkamerinrichting te vermijden, wordt in dit strakke, industriële ontwerp de techniek juist tot hoofdrolspeler gepromoveerd, met het bedieningspaneel bovenop naast de draaitafel in plaats van weggemoffeld aan de zijkant. De hifi-installatie is voorzien van een industriële, witmetalen kast met een doorzichtige kunststof klep en aan weerszijden twee sobere houten panelen. Hoewel de SK4 al gauw de bijnaam *Sneeuwittcbens-arg* (de kist van Sneeuw witje) krijgt, zet het ontwerp de toon voor een heel nieuwe generatie geluidsapparatuur. Daarnaast zijn de draagbare radio Transistor 1 (1956) en de TP1 (1959), een kleine platenspeler en radio ineen, succesvolle creaties van Rams.

Cultfiguur

Het aanzien van Braun groeit in die jaren tot internationale hoogte en in die ontwikkeling wordt de vormgever niet over het hoofd gezien. In 1961, op 29-jarige leeftijd, krijgt Rams de leiding over de ontwerpafdeling van Braun, een werkverband dat tot 1995 zal duren. Een hele reeks succesvolle ontwerpen volgt, variërend van geluidsapparatuur, rekenmachines tot koffiezetapparaten, waaronder de handmixer M140, de

cilindrische tafelaansteeker en het revolutionaire elektrische scheerapparaat Sixtant. Alle volgens de laatste technologische ontwikkelingen, en voorzien van een strak, esthetisch, modern-industrieel uiterlijk zonder poespas.

Kleur, daar doet Rams niet aan, of het moet als codering gelden voor de spaarzame, ordelijk gerangschikte knopjes en schakelaars. Te veel kleur leidt maar af; om te komen tot een harmonieus, logisch en onopvallend ontwerp geeft zijn visuele taal blijk van wit en grijs tinten. In 1965 breekt hij met dat dogma, door zwart als basis-kleur te gebruiken in het Studio 1000 hifysysteem. Als onderstreping van het technische kunnen van *high fidelity* en het feit dat die technologie definitief een hoge vlucht heeft genomen, ziet hij zwart als steviger en toepasselijker. Ook op andere producten wordt robuust-zwart losgelaten, zoals de T2 tafelaansteeker. Het industrieel design voor de daaropvolgende drie decennia kleurt prompt overwegend zwart.

De ontwerper ontwikkelt tien principes voor goed design (zie kader). Daarin worden onder meer duurzaamheid, eerlijkheid, soberheid, innovatie, gebruiksvriendelijkheid en aandacht voor detail aan de orde gesteld. Wie de principes leest, zal denken: ja, logisch. En dat is begrijpelijk omdat een groot aantal hedendaagse ontwerpers van onnoemelijk veel consumentenproducten

deze principes trouw navolgt. Maar in de woelige, met kleur overgoten jaren zestig en zeventig, gedomineerd door *plastic bubbles*, Sgt. Pepper, psychedelica, Pop- en Op-art, gelden ze als revolutionair. Midden jaren zestig wordt Rams onder jonge ontwerpers gezien als een cultfiguur. Braun-producten zijn zelfs vereeuwigd in het werk van de Britse Popartkunstenaar Richard Hamilton, waarin het Braun-logo wordt verhaspeld als *Brown*.

Vitsoe

Naast zijn vaste baan bij Braun maakt Rams vanaf 1957 als freelancer ontwerpen voor de Duitse meubelmaker Otto Zapf, die de aandacht trekken van entrepreneur Niels Vitsoe. Het op nuchtere, rationele productesthetica en duurzaamheid *avant la lettre* gebaseerde werk wil hij graag in productie brengen. Het betekent de oprichting van Vitsoe+Zapf dat geheel steunt op het ontwerp van de aankomende design-ster. Na het vertrek van Zapf in '69 wordt het bedrijf herdoopt tot Vitsoe. In een interview uit 1987 zegt de 74-jarige naamgever: 'Ons concept is altijd meer gericht geweest op producten dan op marketing. Vanaf dag één was het ons oogmerk om producten te maken die betekenisvol, realistisch en praktisch zijn. Producten die we zelf waarderen en om ons heen willen hebben.'

Ook voor Vitsoe geeft Rams blijk van een

grote doortastendheid en 'creatieve rechtlijnigheid', met oog voor zowel esthetiek als functionaliteit. Zijn meest in het oog springende en veelbekroonde ontwerpen voor het meubelmerk zijn het gebruikersvriendelijke, verrijdbare, modulaire opbergsysteem 606 en de zitmeubelcollecties 620 en 601/601. De stoel 620, bestaande uit een eenvoudig metalen frame met losse onderdelen zoals hoofd- en armsteunen, meerdere zitelementen en een onderstel met poten of wieltjes, kan getransformeerd worden tot een meervoudige zitsofa. Het ontwerp geldt tot op de dag van vandaag als een icoon van design en is in 2006 door Vitsoe, inmiddels met Mark Adams aan het roer, opnieuw in productie genomen voor Engeland en de Verenigde Staten. Het bedrijf, dat in 1995 verhuisde naar Londen, is vandaag internationaal georiënteerd en consulteert Rams nog steeds over hun nieuwe producten.

Retrospectief

In het Design Museum in Londen vindt vanaf 18 november het retrospectief *Less And More – The Design Ethos of Dieter Rams* plaats. Alex Newson is als conservator verantwoordelijk voor de inrichting van de expositie. Meer dan 350 objecten zijn opgesteld in één grote zaal die is verdeeld in vijf afdelingen, plus een afzonderlijke als woonkamer omgetoverde toonzaal met de

ontwerpen die Rams maakte voor Vitsoe. Temidden van die meubels woont hij zelf ook, weet Newson.

De inrichting van de expositie heeft hij bewust rustig gehouden, in voorname-lijk wit en zwart. Uiteraard staan op een grote muur de tien principes van goed ontwerp volgens Rams afgebeeld. 'We zijn erg voorzichtig met kleur geweest', vertelt Newson. 'Kleur werd, afgezien van de bedieningsknopjes en -schuiven, zelden in zijn ontwerpen toegepast. Het wordt in het tentoonstellingsontwerp slechts gebruikt om de verandering van afdeling aan te geven. En in het interieurgedeelte wordt er ook op teruggegrepen.'

De invloed op latere ontwerpers zoals Jonathan Ive verklaart hij als volgt: 'De hele Apple-filosofie is doordacht geconstrueerd, net zoals de broers Braun dat aanpakten. Ze hadden een designgeoriënteerde visie op het runnen van een bedrijf, met een holistische benadering van *corporate identity*. Een rigoureuze ontwerperegime dat niet alleen in de vorm van hun producten, maar ook in de huisstijl en het ontwerp van de kantoren en fabrieken terugkomt. Je zou Apple-directeur Steve Jobs in zijn samenwerking met Ive als de moderne Erwin Braun kunnen zien. Mijn favoriete ontwerp? Dat is moeilijk, maar ik noem de TP1 uit 1959: het eerste echte draagbare geluidssysteem, bestaande uit een radio en platenspeler. Een in

die tijd, twintig jaar voor de Sony walkman, revolutionair ontwerp.'

Apple

Rams omschrijft zijn stijl zelf als afgeleid van het Japanse, bijna poëtische esthetica-principe *wabi sabi*. 'Deze twee concepten staan voor rust, eenvoud en balans, maar ook voor levendigheid door de wisselwerking van materialen', zegt hij in een interview. 'Zo mixte ik in mijn eerste interieurontwerpen hout met kunststof of met aluminium.'

Een grote hoeveelheid werken van Rams heeft navolging gekregen bij de ontwerpers van vandaag. In die mate, dat veel hedendaagse ontwerpen eruitzien alsof ze door hemzelf zijn gemaakt. Jonathan Ive, Simon Hecht, Jasper Morrison en Naoto Fukasawa steken niet onder stoelen of banken dat hij hun inspirator is. 'Hij is onmiskenbaar een van de grootmeesters van design', zegt Morrison. 'Een ontwerper die zijn vakmanschap toepast op elke situatie. Rams was de eerste die producten de aandacht gaf die ze verdienen om meer te worden dan slechts kastjes met bedieningsknoppen. Top op de dag van vandaag zijn sommige van zijn ontwerpen nog steeds onverslaanbaar.'

Ive, in 1992 toegetreden tot de ontwerpafdeling van Apple, kreeg vier jaar later door de terugkeer van Steve Jobs bij het computerbedrijf alle ruimte om zijn baan-

brekend minimalistische ontwerpen in productie te laten nemen. Producten als de iMac, PowerBook G4, MacBook en MacBook Pro, iPod en iPhone hebben het merk gekatapulteerd. Ive, inmiddels senior vice president of industrial design van Apple, is ruimschoots schatplichtig aan Rams. Wie een iPhone naast de Braun Control ET44 calculator uit 1978 legt, ziet dat direct. Dat geldt eveneens voor de classic iPod en de witte, van een draaischijf voorziene T3 zak-radio van Braun. Ive's gebruik van kunststoffen en later aluminium en glas en de ontwikkeling van zijn ontwerpen naar een nog extremer functionalisme en minimalisme tonen dat aan. De iMac, gezien vanaf de zijkant, vertoont een frappante gelijk-nis met de Braun LE1 luidspreker uit 1960 met zwevend metalen frame, en de massief ogende aluminium Apple PowerMac G5 is duidelijk afgeleid van de Braun T1000 (ook uit '60).

Rams dankt zijn succes grotendeels aan de kans en de vrijheid die hij kreeg van zijn opdrachtgevers om innovatieve producten te ontwikkelen. 'Erwin had een geweldige visie. Zijn idee om de hele productenlijn te restylen en herdefiniëren was zeker in die tijd ongehoord. De enige hedendaagse ontwerper die eenzelfde symbiotische verstandhouding had zoals ik vroeger met Erwin, is Jonathan Ive met Steve Jobs bij Apple. En dat hij sommige ideeën van mij

overneemt, beschouw ik als het beste compliment dat je als ontwerper kunt krijgen.'

Objectified

Smart Project Space in Amsterdam hield een voorvertoning van de documentaire *Objectified* van Gary Hustwit, die op 13 oktober in roulatie gaat. De film behandelt de houding van de consument tot allerlei voorwerpen van dagelijks gebruik, en de mensen die verantwoordelijk zijn voor de creatie daarvan. Met onder meer interviews met Ronan & Erwan Bouroullec, Naoto Fukasawa, Jonathan Ive, Hella Jongerius, Marc Newson, Karim Rashid en Dieter Rams. Check: www.objectifiedfilm.com